

DVA LIKA MARULIĆEVA DVANAESTERCA

Mirko Tomasović

Ako je ikoji stih u hrvatskoj stihotvorbi zadobio primjerno dostojanstvo i uzornost, onda je to Marulićev dvanesterac. Svejedno, taj se stih do sada nije posebno proučavao, nema čak u obilatoj literaturi o auktoru *Judite* nijednu monografsku jedinicu, izuzevši Nazorov esej *Marulićeva kvadriga*. No, to, dakako, nije metrička raščlamba već emotivno priznanje Marulićevu srokovanju, od kojeg je znakovita samo prva rečenica: »Rima je — s Marulićevom strofom, još 1501. — ušla dakle triumfalno, vožena četveropregom, u prvu arenu našega pjesništva.«¹ Naime, Nazorova metafora o shemi rima u *Juditi*, »četveropreg«, »kvadriga«, s naznakom strofičnosti spjeva, dobrodošla je dosjetka, koja se u marulološkim tekstovima poslije susretala, ali nije znanstveno ovjerovljena.

Istina, u fundamentalnoj Skokovoj studiji o Marulićevu pjesmotvoru, ali usmjerenoj prema stilu, ne prema stihu, našla se kratka ocjena, »da se njegov (Marulićev) dvanaesterac raspada u dva dijela«, te da mu je »ritam sličan francuskom dvanaesteru, koji također ima dva glavna akcenta u hemistihu«². Vezu Marulićevih stihova, što se tiče srokovne crte, sa starofrancuskim pjesništvom i aleksandrincom, napominje i Ivan Slamnig u okviru razmatranja pravaca hrvatske versifikacije.³ Marin Franičević pak nije opširnije prikazao Marulićeve dvanaesterce diljem svojih versoloških studija, što pomalo iznenađuje. Tek je na svoj način korigirao Skokovu navedenu ocjenu⁴ i na jednoj se stranici osvrnuo na

¹ Vladimir Nazor, *Eseji i članci*, Zagreb, 1942., str. 135.

² *O stilu Marulićeve »Judite«*, Zbornik Marka Marulića, Zagreb, 1950., str. 168.

³ *Hrvatska versifikacija*, Zagreb, 1981., str. 26.

⁴ *Rasprave o stihu*, Split, 1979., str. 233.

Marulićev dvanaesterac u opširnoj raspravi *Ritmička osnova u stihu hrvatskih pjesnika XV i XVI stoljeća*,⁵ donoseći tekar podatke o »akcentima i granicama« prvog pjevanja *Judite*. Ostali smo još uvijek prikraćeni, kako je očito, za temeljitiju prouku fenomena legendarnoga Marulova »versa harvackog«, kojim je, prema vlastitom iskazu »složio« *Juditu* i mnoge druge pjesme. Taj nedostatak ne će primjereno ukloniti ni ovo izlaganje, jer mu je nakana upozoriti na elementarne značajke i distinkcije dvanaesteraca u Marulićevu pjesničkom opusu.

Prije svega dva su tipa dvanaesterca u rečenomu opusu pri ustroju glasovnoga podudaranja. U jednomu je provedeno dvostruko srokovanje, u drugomu četverostruko. Za prvi slučaj odgovara naziv dvostruko srokovani ili rimovani dvanaesterac, za drugi po istoj logici pojavnosti pripadao bi naziv četverostruko srokovani dvanaesterac, ili bi slijedom spomenute Nazorove natuknice trebalo uvesti terminološku oznaku kitice, što bi bila novina, pa govoriti o Marulićevom ako ne »četveropregu«, »kvadrizi«, onda o četverostihu, kvartini. Podlogu za to naći je i u samom grafičkom ustroju prvotiska *Judite*, gdje je niz od četiriju stihova jasno obilježen. Bilo kako, ne vidim razloga da se ustraje u imenovanju metra Marulićeva spjeva kao dvostruko srokovani dvanaesterac, jer mu se time poriče bitno naslovno svojstvo i razlikovnost u usporedbi, primjerice, s *Molitvom suprotiva Turkom*, gdje se stih od 12 slogova zaista srokuje točno »samo« dva puta. Da nije riječ o pukom terminološkom razgraničenju, upućuje nas poetički položaj Marulova izbora za pojedine pjesničke tekstove i tradicijska uporaba, štoviše uspomena na dvanaesterac sa znakom *Judite* u hrvatskih pjesnika tečajem evo već pet stoljeća od njezina nastanka.

Utvrđimo stoga početne činjenice. Koji se stihovi javljaju u hrvatskim pjesmama do sada atribuiranim Marku Maruliću, prema ediciji *Sabrana djela Marka Marulića*⁶? Djelomično osmerac⁷ u pogledu broja sastava (u tri), pretežito dvostruko srokovani dvanaesterac⁸ (u 23), no u nekoliko (5) najvažnijih, najambicioznijih i temom uzvišenih sastava uporabljen je četverostruko srokovani dvanaesterac, zbog čega on ima navlastitu težinu i zbog čega će na stanovit način funkcionirati kao zaštitni znak Marulićeva baštinstva ili intertekstualne prepoznatljivosti. Takvim je dvanaestercom ispjevana, naime, *Judita*, *Susana*,

⁵ Čakavski pjesnici renesanse, Zagreb, 1969., str. 481.

⁶ *Judita*, priredio Milan Moguš, Književni krug Split, 1989., *Pisni razlike*, priredio Josip Vončina, 1993., *Dijaloški i dramski tekstovi*, priredio Nikica Kolumbić, 1994.

⁷ U osmercu su slijedeće pjesme: *Slavić*, *Spovid koludric*, *Anka satira*.

⁸ U dvostruko srokovanom dvanaesteru su ove pjesme: *Dobri nauci*, *Stumačen'je Kata*, *Svit je taščina*, *Suprotiva slasti od blaga*, *Od deset zapovidi Božjih*, *Stumačen'je psalma: Miserere mei Deus*, *Tužen'je grada Hjeropolima*, *Molitva suprotiva Turkom*, *Od začetja Isusova*, *Od uskarsa Isusova*, *Isus govori grišnikom*, *Od uzvišen'ja Gospina*, *Govoren'je duše osujene i odgovor Isusov*, *Poklad i Korizma*, *Lipo prigovaran'je razuma i človika*, *Karstjanin Isukarsta propetoga gledajući pita a on odgovara kristjaninu*, *Duša osujena govori*, *Duša iz greba ove riči nam govori*, *Glava martaška govori*, *Od križa i njemu odgovor*, *Od muke Isukarstove i odgovor*, *Pokripljen'je od devetih kori angelskih*, *Prikazan'je Historije svetoga Panucija*.

pjesma *Svarh muke Isukarstove*, koja ima 676 stihova, te kraće pjesme *Divici Mariji* i *Od muke Isusove*. Zanimljivo je da se u jednom tekstu⁹ izmjenjuju sva tri stiha, oba dvanaesterca i osmerac. Zbog složenosti njihovih naziva Marulićeve dvanaesterce označit ćemo kraticama *JiS* (stih *Judite* i *Susane*) i *ST* (stih *molitve suprotiva Turkom*).

Prijeđimo na jednostavan opis tih dvaju dvanaesteraca. *ST* se sastoji, dakako, od 12 slogova, koji tvore dva šesteraka polustiha (6 + 6) s jakom cezurom nakon šestoga sloga. On se srokuje sa susljednim stihom parno dvaput, polustih s polustihom, stih sa stihom, tj. srokuje se po sredini i na kraju metričke cjeline ili članka. Srokovna bi mu shema bila: $\begin{matrix} A & B \\ A & B \end{matrix}$... Evo primjera:

Svemogi Bože *moj*, kim svaka *postaju*,
odvрати jur gnјiv *svoj* ter pomiluj *naju*.¹⁰
(*Molitva suprotiva Turkom*, 1–2)

Dok se za taj lik dvanaesterca može spominjati veza sa starofrancuskim aleksandrincom u mletačkoj verziji¹¹ (rabio ga je i Niccolò da Verona, koji je 1333. radio kao učitelj u Dubrovniku¹²), za ovaj drugi dvanaesterac nije pronađen izričiti uzorak. Ako i ne pripada Marulićevoj versifikatorskoj invenciji, jamačno mu je splitski »začinjavac« udario vlastiti auktorski pečat poput Dantea tercini, Petrarke sonetu. Razlika je zorna: u prvomu je dvopreg, u drugomu četveropreg rima, što znači da razmjeri zahtijevnosti nisu isti, nego su znatno veći ili manji. U *JiS*–u se, naime, srok s kraja stiha prenosi na sredinu slijedećeg polustiha u paru, dvojcu, pa se tako ostvaruje četverostruko glasovno podudaranje (parna i dijagonalna rima, produžena rima) sa shemom: $\begin{matrix} A & B & B & C \\ A & B & B & C \end{matrix}$...

Dike ter h v a l j e n ' j a presvetoj *Juditi*,
smina nje s t v o r e n ' j a hoću *govoriti*;
zato ću *moliti*, Bože, tvoju **svitlost**,
ne htij mi *kratiti* u tom punu **milost**.
Ti s' on ki da **kripost** svakomu **d i l u n j e**,
i nje kipu **lipost** s počten'jem **č i s t i n j e**;
ti poni sad **m e n e** tako jur napravi,
jazik da **s p o m e n e** ča misal pripravi.¹³
(*Judita*, 1–8)

Takav srokovni raspored daje pjesničkomu tekstu poseban, svečanostni značaj, upregnuti su dodatni instrumenti versifikacije, metrička je ljestvica podignuta na

⁹ To je pjesma s naslovom *Grišnik govori, Isus odgovara (Dijaloški i dramski tekstovi)*, str. 133–134). Prvih 12 stihova su lika *ST*, pa onda dolazi jedna »kvadriga«, te na kraju deset osmeraca.

¹⁰ Citat prema: Pisni razlike (o.c., bilješka 6), str. 148.

¹¹ Usp. Zdenko Škreb / Ante Stamać, *Uvod u književnost*, Zagreb, 1986., str. 295.

¹² Vidjeti Ivan Slamnig (o.c., bilješka 3), str. 26.

¹³ Citat prema: *Judita* (o.c., bilješka 6), str. 119.

najviši stupanj u hrvatskoj poeziji i teško će je biti dohvatiti. Marulić je toga svjestan, pa četverostruko srokovani dvanaesterac namjenjuje epskom projektu *Judite*, dakle elitnomu humanističkom rodu, u kojem bi trebao funkcionirati kao jedan od čimbenika visokog stila. No, kušnju je izdržao, pa će s velikim zadovoljstvom, tri mjeseca pošto je dovršio *Juditu*, 19. srpnja 1501., prijatelju Jerolimu Čipiku napisati da sada i »la lengua schiava ha el suo Dante«¹⁴. Ohrabren, istim stihom slaže *Susanu*, ali, čini se da mu ponestaje daha, jer ju je oblikovao kao poemu u jednomu pjevanju naspram šest u *Juditi*, izrimovavši četverostruko tek 780 dvanaesteraca, dok je u prethodnom spjevu to učinio sa 2126. *JiS* u pjesmama *Divici Mariji* i *Svarh muke Isukarstove* nije uvjetovan žanrom nego lirskim nadahnućem. Marulić je, inače, senzibilan marijanski pjesnik; najpoznatija mu je upravo ta himna Bogorodici, molitva od 12 sthova, birane retorike i stilske opreme, kojoj pristaje i zahtijevnija metrička struktura. I kao prozaik i kao pjesnik na latinskom jeziku, on se, u skladu s duhovnim pokretom *devotio moderna*, uživljavao u Kristovu patnju, pa je i u odluljoj pjesmi *Svarh muke Isukarstove*, gdje je u prvom dijelu, pjesnički dominantnom, zamislio utješne riječi sina majci, njihov dijalog prije propeća, koristio povlašteniji dvanaesterac. Sastav pak slične motivacije *Od muke Isusove* ili je nacrtak ili ulomak. U drugim brojnim sastavima (rodoljubnim, pobožnim, poučnim, šaljivim) odlučivao se, kako smo već naveli, za lakšu verziju, za dvostruko srokovani dvanaesterac (*ST*). Marulićeva dvanaesteračka popudbina imala je sljednika u tradiciji hrvatskoga stihotvorstva tijekom njegova stoljeća i razdoblja. Je li stih s njegovim zaštitnim znakom iščeznuo, iscrpivši se kao paradigma davnoga vremena, poezije *in statu nascendi*? Tvrdnje: »Kako se naglo javio, tako je, već u staroj hrvatskoj književnosti, iz poezije i nestao. U novijem hrvatskom pjesništvu uzalud ćemo nastojati da nađemo barem jednu pjesmu u tom stihu«,¹⁵ točne su, prihvatimo li razborito geslo da iznimke potvrđuju pravilo. Kada se govori o položaju Marulova stiha u hrvatskoj versifikatorskoj tradiciji, i tada valja razlučiti dva dvanaestera. Dvostruko srokovani se oblikovao prije *Judite* u poeziji anonimnih i znanih Marulićevih predšasnika. Na njih se odnosi ona glasovita izjava u posveti *Judite*: »Evo bo historiju tuj svedoh u versih po običaju naših začinjavac...«¹⁶ i još svečanija najava iz naslova »u versih harvacki složena«. »Verse začinjavac« po vlastitoj izjavi slijedio je u tvorbi svojeg spjeva, koji je načinio na »harvacki« način, već postojeći u domaćoj tradiciji. Konotacija je izričitog pridjeva »harvacki«, dakle, versifikacija; na dvama drugim mjestima u njegovim tekstovima konotacija je tog pridjeva pak jezik. Čini se da se *ST* dvanaesterac razvio na dubrovačkom području, otuda mu i naziv »južni«, dok se oblik *JiS*, »sjeverni«, pripisuje Maruliću.¹⁷ Stoga ćemo potonji dvanaesterac uzimati kao izravniju derivaciju, prateći mu sudbinu u našem pjesnikovanju. Koliko je hrvatska poezija bila podvanaesterčena u XV., XVI. i u

¹⁴ *Colloquia Maruliana* I, Split, 1992., str. 36.

¹⁵ O. c., bilješka 11, str. 295.

¹⁶ O.c., str. 114.

¹⁷ Usp. o.c., bilješka 11, str. 295.

velikom dijelu XVII. stoljeća, pokazuje i to što su pokušaji sonetiranja bili time uvjetovani. Ne ulazeći ovdje u složeno pitanje zašto je prije romantizma bilo malo ili nikako soneta u hrvatskoj lirici,¹⁸ navesti je da je, osim sastava u Ranjininu Zborniku i sastava Ivana Meršića Pažanina, karakterističan i jedan sonet Frana Lukarevića Burine *Dinku Ranjini*,¹⁹ tiskan pokraj pjesama prijatelja (1563.). Raspored rima u Lukarevićevoj pjesmi s dvostruko srokovanim dvanaesticima zadovoljuje sonetni oblik, što se tiče podudaranja na kraju stiha, u onomu smislu u kojem zadovoljuje i kod Meršića. Srokovna kombinacija iz Marulove *Judite*, podsjetiti je samo da je spjev postigao vrhunski uspjeh u čitatelja već za pjesnikova života, jer je tiskan triput, nametala se kao nova, u neku ruku i distinktivna, vrijednost. Ona će u glavnini biti »ureha« epskih pjesmotvora.

Zanimljivo je da Brne Karnarutić (1515? – 1572 ?) ispisiuje svoj ep *Vazetje Sigeta grada* ne tom kombinacijom, već »samo« dvostruko srokovanom, a četverosrokovanom u spjevu o nesretnim Ovidijevim ljubovnicima *Izvarsita ljubav i napokon nemila i nesrićna smart Pirama i Tižbe* (1586.). Evo jedne kvadrige:

V Babilonu biše dvi susede tada,
ljubavju se sriše kê ću peti sada,
ter ako sam kada ča pel s mile volje,
ako mi um zada, pet ću njih nevolje.²⁰

Rezonancija Marulićeva dvanaesterca lako je vidljiva ne samo u četverosrokovanom sroku, nego i u leksiku, izričaju. U *Vazetju Sigeta grada*, kako je poznato, Karnarutić je sljedbenik mnogo čega iz svoje epske paradigme, Marulićeve *Judite*; na njezin sustav srokova nije se odlučio kao u *Piramu i Tižbi*. Ipak u *Vazetju* (1584.) susrećemo dvanaesterce *JiS* u pozdravnoj pjesmi *Gospodinu Brni Karnarutiću Splićanina Petra Tartaljića*, koji je očevitno pjesnik »amater«. To upućuje da su oni bili rašireni i na cijeni, u dnevnoj uporabi, ako se tako smije reći, kod poslanica i posvetnica. Njima je pastir Dvorko slavio Marulića u Zoranićevim *Planinama* u Kap. XVI. *Ganka i tužbeni poj pastirov od rasute baščine*, Juraj Baraković također u poslanici Ivanu Tomku Mrnaviću,²¹ a Šime Budinić prepjevao, parafrazirao *Psalme Davidove* (1582.), primjerice *De profundis* (Psalam 129):

Viknuh iz dubine k tebi, o vsih viši!
Gospod gospodine, ti moj glas usliši!

¹⁸ O tome imamo meritornu monografiju Svetozara Petrovića *Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti*, Rad JAZU (HAZU) 350, Zagreb, 1968., str. 5–303.

¹⁹ Našao sam ga u ediciji Ivana Kukuljevića *Pjesnici hrvatski XVI. vieka, Zagreb, 1867.*, str. 36.

²⁰ PSHK 5, Zagreb, 1968., str. 274.

²¹ O Zoranićevim, Barakovićevim i Budinićevim pohvalama Marulu opširnije u mojem radu *Marko Marulić i hrvatski pjesnici*, *Republika*, br. 5–6, Zagreb, 1997., str. 65–67.

I ti me utiši, tere uho tvoje
Prikloni u priši na moljenje moje,²²

Punu epsku satisfakciju stih *Judite* zadobio je u *Vili Slovinki* (1614.) Jurja Barakovića:

Bih nigda doprla na vrime Marula
Latinkam do grla i glas njih taknula;
opet sam padnula, zač jazik slovinski
vas nauk od skula promini u rimski.²³

U Barakovićevoj *Vili* ta je dvanaesterička kombinacija dominantna (u odnosu na osmerac), kao i drugom njegovu spjevu *Jaruli*. Pozor će nam privući da su pozdravne pjesme uz prvonavedeni ep, a ima ih dosta (F. Divnića, J. Ivetića, N. Divnića, V. Zambona, A. Justijanovića, M. Tomaševića, I. Tonkovića), metrički istovrsne, što će reći da je početkom XVII. stoljeća četverosrokovani dvanaesterac na splitsko–šibensko–zadarskom području posve uobičajen i da ga znaju graditi svi pismeniji ljubitelji poezije, kao što će to biti s desetercom u čitavoj Dalmaciji dva stoljeća poslije, u prvoj fazi hrvatskog romantizma. To ujedno upućuje da je stih *Judite* još u baroku na tom prostoru, iako puno učeniji i razvedeniji, uzor pjesničke komunikacije poput stiha *Razgovora ugodnog* (1756.), s Kačićevom nedvojbenom karizmom, koji će na stanovit način skinuti s prijestolja Marulove metričke modele, drugdje već prije zamijenjene odjekom osmeraca Gundulićeva *Osmana*, u izravnoj epskoj tvorbi.

Metrička frekvencija *Judite*, vratimo se njoj, satisfakciju doživljuje i kod Senjanina Pavla Rittera Vitezovića, u *Odiljenju sigetskom* tiskanom 1684.; već smo u kasnom baroku i kasnomu XVII. stoljeću, od *Judite* nas dijele 183 godine. *Odiljenje* počinje ovako:

Gospoje hrabrene i hrvatske vile,
kê ste radi mene mnogu skrb imile,
nit ste se brinile pomoć mi poslati
od turačke sile za moć me zadržati,
dojdohu vam brati i vojni i sini,
s njimi vitez zlatni ban Mikula Zrini,
da ovoj zidini sigetskoj pomogu,
na koju car čini zrvvit silu mnogu.²⁴

I nastavlja cijelo prvo pjevanje (do 599. stiha) s istim rasporedom rima, tek što je posljednju »kiticu« malo preudesio u tom pogledu. Jednako je i u drugom pjevanju (do 730. stiha), a u trećemu i četvrtom pokraj inih metara zastupljen je i

²² Citat preuzet iz Kukuljevićeve edicije (bilješka 19), str. 43.

²³ SPH, XVII., Zagreb, 1889., str. 113.

²⁴ Ferenc Črnko, *Podsjeđanje i osvajanje Sigeta*, Liber, Zagreb 1971., str. 97.

dvanaesterac *ST*. U XVIII. stoljeću Marulićevi uzorci sve više uzmiču pred lakokrilim i strofički fleksibilnim osmercima, koje pronosi auktoritet dubrovačkih baroknih pjesnika i, u drugoj polovini stoljeća, pred upornim desetercom. Za gradbu deseterca nije ni potrebna neka prednaobrazba.

Usmena pučka predaja i *Pismarica* starca Milovana omogućuju recepciju tog stiha u širokim slojevima. Pjesnike i »pivače« ne muče srokovne zahtijevnosti; dosta je samo osluhnuti cilik gusala, rudimentarnog glazbala, i deseterac navire, ali i pojednostavnjuje versifikaciju, ogoljuje pjesničku retoriku. Ipak, u XVIII. stoljeću dvostruko srokovani dvanaesterac (*ST*) nije nestao s pozornice, barem onaj dubrovačkog podrijetla. Dapače, nahodimo ga u reprezentativnih pjesnika, u Ignjata Đurđevića (1675.–1737.), poglavito u spjevu *Sveta Rožalija* (1780.) Antuna Kanižlića, tiskanu četvrt stoljeća nakon Kačićeva *Razgovora ugodnog*. Tim stihom ispjevao je Josip Stojanović,²⁵ pjesnik manjeg ugleda, dva spjeva. Kanižlićevi dvanaesterci su prava demonstracija, i posljednja, pjesničkoga pak i metričkog umijeća te stečevina hrvatske versifikacije u trostoljetnom auktorskom trajanju od Džora Držića i Marka Marulića, od rane renesanse do produženog baroka i klasicizma. Dali smo naslutiti da oba dvanaesteračka lika nisu bili samo »učeni«, »knjiški« versi, jer su ih rabili i u komunikacijske izvanliterarne svrhe. Slojevitost primjene posvjedočuje i nedavno objavljeni kanconijer Andrije Cigančića *Lovranske ljubavne pjesme iz 1738.*, koji je priredio dr. Milorad Stojević,²⁶ gdje se susreću dvostruko srokovani dvanaesterci »na dubrovačku« diljem mnogih pjesama. Romantizam je srušio prijašnje oponašateljske modele, a to se djelomično odnosi i na metričke. U nas je on imao svojih posebitosti, ali je ista pojavnost zamjetljiva i u hrvatskoj književnosti. Dugovjekovna je brazda dvanaesteračkoga višestruka srokovanja napuštena, zaorana je nova, i na toj se crti naš romantizam najjasnije suprotstavio prethodnim razdobljima, razdobljima konvencija. Hrvatski pjesnici XIX. stoljeća uz vrludanja i traženja prihvatili su druge stihove, izgrađena su načela versifikacije, posvojeni nedostajući strofički oblici (sonet, balade, romance), gdje sada već arhajskomu dvanaesteru, obilježenu Marulovim perom, nije bilo mjesta. Je li to iskustvo najednom zauvijek iščeznulo bespovratno? Ili su njegovi povijesni korijeni, geni davnih muza u novom dobu proizveli nostalgično sjećanje?

I u XIX. stoljeću u eri romantizma pojavio se nagovještaj versifikatorskih uspomena na Marulovu »plavcu«, kako to ilustrira jedna Kukuljevićeva pjesma iz 1874. Pjesmi je naslov *Marulić Marko (1450.–1524.)*, a auktor joj je dometnuo dvije bilješke. Prvu već uz naslov, a glasi: »Po načinu pjevanja i skladanja Marulićeva«. Druga objašnjuje stih: »Sa svojom Juditom i čistom Susanom« riječima: »Dvije poveće pjesme Marulićeve.«²⁷ Referencija je dakle na tekstove

²⁵ Riječ je o njegovim pobožnim sastavima *Tužba duše i tila* (1794.) i *Uspomena općenskoga suda* (1795.), u kojima Marulićev utjecaj nije isključen. Te sastave raščlanjuje Milovan Tatarin u knjizi *Od svita odmetnici* (Split 1998).

²⁶ Andrija Cigančić, *Lovranske ljubavne pjesme iz 1738. godine*, za tisak pripravio, uredio i transkribirao i pogovor napisao dr. Milorad Stojević, Libellus, Crikvenica, 1977.

²⁷ Ivan Kukuljević, *Izabrana djela, Stoljeća hrvatske književnosti*, priredio Nikola Batušić, Zagreb, 1997., str. 106.

sa četverostrukom rimom (*JiS*), a Kukuljević se u svojim dvanaesticima (21 par) opredijelio za lik *ST*, za dvostruku rimu. Riječ je, dakle, o intertekstualnoj i intermetričkoj pojavi. Kontekst je Kukuljevićeve sastava izrazito domoljubni. Apostrofira se grad *Split* s pozivom da se oslobodi »tuđih okova«, što je refleks ondašnjega političkoga stanja u Splitu, gdje vladaju autonomaši, zapravo talijanaši, a podsjećaj na Marula može biti poticaj ugasloj svijesti:

Kad Marul zapiva, svud pjesme zaore,
Gdje Hrvat prebiva, uz gore i more.
Ti, Marka ko diete, praćena vilama,
Gledo si grad Spliete! radostnim suzama.

Unatoč trudu, Kukuljević nije uspio nasljedovati Marulićev jezik, ali je napisao pjesmu u dvostruko srokovanom dvanaesteru, i objavio je u auktorskoj zbirci *Povjestne pjesme* (Zagreb, 1874.), što znači da je taj stih, iako iznimno, vraćen u aktivnu uporabu. Može se taj osamljeni pokušaj iz XIX. stoljeća protumačiti činjenicom da je Ivan Kukuljević Sakcinski, prvi naš moderni marulolog, kabinetski posvojitelj dvostruko srokovanog dvanaesterca.

Ali, aktivna pjesnička vibracija, u jeku Moderne, *Judite* u legendarnom sonetu Tina Ujevića *Oproštaj* (*Hrvatska mlada lirika*, Zagreb, 1914.) govori o daljnjem revivalu. Od Marulićeva dvanaesterca Tin naslijeđuje tekar odjelitu cezuru iza šestog sloga (6 + 6); no čakavština, ikavica, leksik toliko su marulizirani, da sam pjesnik nudi čitateljima tri »verzije« svoje zvonjelice: u pravopisu prvog izdanja *Judite*, u suvremenom pravopisu, i u modernom jeziku, prijevodu teksta. Artistički besprijekoran sonet, s rasporedom rima kao u elitnim europskim uzorcima, koje su uz to rijetke i birane, navodi na prosudbu da je Tin Ujević estetski dozvao Marulića u hrvatsku tekuću poeziju. U njega za razliku od Kukuljevića nema intermetričkoga prepoznatljiva znaka, nego interleksičkoga, čak i interortografskoga, uz intertekstualni u obojice.

Svi ti znaci, kabinetsko i estetsko ishodište, u uporabi Marulićeva jezika i versifikacije, javit će se tek u hrvatskom postmodernizmu, a ne će se, što je važno, ograničiti na jednog pojedinca. Preslik jezika, mjestimice pravopisa, varijacije na metričku strukturu učinili su, pored inih joj vrijednosti, antologijskom pjesmu *Suprotiva* Tonča Petrasova Marovića, napisanu 1971., sa zabilježenim nadnevkom: »Split, 1501–1571.« Marovićeve *Suprotiva* zapravo je poema s raznolikim metričkim i srokovnim preklapanjima²⁸ (uz »posudbu«, citate iz Tinova *Oproštaja* također), ali uvijek sa svijesnim imitabilnim biljegom intertekstualnošću s *Juditom* i *Molitvom suprotiva Turkom*. U njoj stoga zamjećujemo i dvanaesterce *ST* i *JiS*, pa zatim i dvanaesterce s nepredviđenim srokovima (šesterostrukim, jednostrukim). Navest ćemo u ovoj zgodi jednu »kvadrigu« s »repom«:

²⁸ Opširnije se time bavim u radu *Tončeva pjesan »Suprotiva« naprama Marulovoj »Molitvi suprotiva Turkom«*, Zbornik Književno djelo Tonča Petrasova Marovića, Split, 1997., str. 56–63.

Ča nan sve ne priti (kâ da smo od juče)
 grst gusa i priti prirok pritač muče
 dokla išćeš kjuče ostaneš prez kuće
 o haruacchi puče ov haruacchi puče
 nadanja sve jućeg²⁹

Četverostruko srokovani marulićevski dvanaesterac susretat ćemo i dalje u hrvatskih suvremenih pjesnika nakon Marovićeve *Suprotiva*, koja je uistinu bila sugestivna. To su, valja pripomenuti, potezi samo u pojedinim pjesmama, jesu li oni poetički, postmodernistički postupci ili vježbe, u to ne ulazimo, već bilježimo dvanaesterce lika *JiS*. Ante Stamač:

Čarni kentauri z gora jesu sašli
 A brodi nam suri put mora odašli.
 Ma kade su zašli mi bitje i put mi?
 Prisluhnuti znaš li, pisniče, škrgutmi?
 (Ulomak iz *Marulića*³⁰)

Tonko Maroević:

Marule čestiti, ku si sreću imil,
 Split se tobom kiti, u kem si se rodil.
 Svima si drag i mil, slavan po svem svitu,
 Ki libre te je čtil, najliše Juditu.³¹

ili: Blažen neka je kip, zamamit ki me zna,
 Blažen obraz ti lip i smih kim mene zva,
 Blažena glava tva, vitice zlačene.
 Blažena da si sva bo usliši mene.

(*Olofernova glava svrhu Judite govori*)³²

Znakovite su dvije *Poslanice* (*Gosparu Marku Marvlu Splitjaninu, Svake velike časti dostojnom Tonku*) Luka Paljetka. Prva je u dvanaestercu *Judite* (s intertekstualnom spregom Marulićevih tzv. šaljivih pjesama *Spovid koludric i Poklad i Korizma*), virtuozno rimovana:

... Ko mandijere vješte, da nam pliva drijevo,
 Dok valovi kriješte, i evo nas, evo,
 Bo si nas odijevo u halje ke nosin,
 Jerbo si nam pjevo, premda je svît osin!
 Sviro si na kôsin strunama na citri,
 I nogama bôsin i s kosom ka vitri,³³

²⁹ Tonči P. Marović, *Odabrana djela I., Pjesme*, Split, 1992., str. 117.

³⁰ Ante Stamač, *Izabrane pjesme*, Zagreb, 1997., str. 107.

³¹ *Svečana pjesma*, T. Maroević, *Dike ter hvaljenja*, Split, 1986., str. 168.

³² O. c., str. 167.

³³ Luko Paljetak, *Pjesni na dubrovačku*, novo, prošireno izdanje, Dubrovnik, 1997., str. 88.

Druga u dvanaestercu ST, više »na dubrovačku« po intermetru i intertekstu. Dobro je podsjetiti da su citirani pjesnici rođeni 1939. (Stamač), 1941. (Maroević), 1943. (Paljetak), da im generacijski nije dalek ni pokojni Tonči Marović (1934.–1991.). Svi su pak zavičajem vezani za davna ishodišta hrvatske poezije na obalama Jadrana (Zadar, Split, Dubrovnik) i svi su u svoje zbirke uvršćivali pjesme sa znamenom poslanica ili posvetnica. Na stanovit način rehumanizirali su pjesničke tekstove u poruci, kako je to bilo u doba Marulića, Hektorovića, Nalješkovića, kada je poslanica bila produktivna stihovana vrsta, pa smo samim time svjedoci njezine postmodernističke obnove (u kojoj sudjeluje također Zvonimir Mrkonjić, rođen 1938. u Splitu). U toj, možemo već reći, obnovljenoj vrsti izniknuše, duboko pod zemljom, i Marulićevi dvanaesterci. Vjerojatno zbog povoljne klime za poslanice i »dopisne« stihove auktor *Marulićeva ljetopisa* (I.–IX., 1989. – 1997.)³⁴ u svoje je bilježenje uplitao povremene i kratke umetke, prelazeći s proze na poeziju, u dvanaesticima obaju likova kao neku vrstu »grafita« (pošalica, zahvalnica, ironijom protkanih apela i maksima). Takvih se stihova skupio razmjerno znatan broj, a izazvali su i pjesničke »dopisnice« kolega na istom poslu i prijatelja (Darka Novakovića, Bratislava Lučina, Pavla Pavličića). Auktor *Ljetopisa* ni navedena gospoda nisu do sada registrirani kao pjesnici. Ako dvanaesterci iz *Marulićeva ljetopisa* nisu pridonijeli kakvoći nove uporabe drevnih stihova, onda su zacijelo prinos njihovoj količini, koja je sveukupno približna prvim dvama pjevanjima *Judite*.

Pod Marulovim znakom, nije prekomjerno ustvrditi, dvanaesteračka »horugva ćuhta« opet na kraju ovoga stoljeća i tisućljeća, »ćuhta« na pogon vila nadahnicâ pjesnika ili na pogon kabinetskih impulsa. Tko bi rekao nakon prošlostoljetne one anateme, kad se činilo da joj je za svagda odzvonilo? Bit će da je Marul svoje dvanaesterce toliko usjekao u pamćenje hrvatske poezije, u zagonetnu kolektivnu memoriju, da ih prijeteća pogibelj amnezije u XIX. stoljeću nije prebrisala. Dva njihova tipa, dvostruko srokovani *ST* i četverostruko srokovani *JiS*, imaju, dakle nezanemarivu tradicijsku kolotečinu i ulogu, čimbenik su povijesnoga razvoja hrvatske versifikacije. Uz to su pobudnica suvremenim pjesnicima, postmodernističkoj lirici, a možda će biti i budućim u kontraverzama nastupajućega književnog vremena. Zato njihovu metričku supstanciju i razlikovnost nije na odmet poznavati, pa bilo to i na primarnoj razini.

³⁴ Mirko Tomasović, *Sedam godina s Marulom*, Split, 1996., *Colloquia Maruliana* VI. i VII., Split, 1997. i 1998.

DVA LIKA MARULIĆEVA DVANAESTERCA

ST = stih pjesme *Suprotiva Turkom*

JiS = stih *Judite i Susane*

ST:

Svemogi Bože m o j, l kim svaka <i>postaju</i> ,	A B
odvрати jur gnjiv s v o j l ter pomiluj <i>naju</i> .	A B

JiS:

Dike ter h v a l j e n' j a l presvetoj <i>Juditi</i> ,	A B
smına nje s t v o r e n' j a l hoću <i>govoriti</i> ;	A B
Zato ću <i>moliti</i> , l Bože, tvoju svitlost ,	B C
ne htij mi <i>kratiti</i> l u tom punu milost .	B C
Ti s' on ki da kripost l svakom d i l u n j e ,	C D
i nje kipu lipost l s počten'jem č i s t i n j e ;	C D
ti poni sad m e n e l tako jur napravi,	D
jazik da p o m e n e l ča misal pripravi.	D ...

JiS:

V Babilonu biše dvi susede tada,
ljubavju se sriše kê ću peti sada,
ter ako sam kada ča pel s mile volje,
ako mi um zada, pet ću njih nevolje.
(*Karnarutić*, 1586.)

Viknuh iz dubine k tebi, o vsih viši!
gospod gospodine, ti moj glas usliši!
I ti me utiši, tere uho tvoje
Prikloni u priši na moljenje moje,
(*Budinić*, 1582.)

Bih nigda doprla na vrime Marula
Latinkam do grla i glas njih taknula;
opet sam padnula, zač jazik slovinski
vas nauk od skula promini u rimski.
(*Baraković*, 1614.)

Gospoje hrabrene i hrvatske vile,
kê ste radi mene mnogu skrb imile,
nit ste se brinile pomoć mi poslati,
od turačke sile za moć me zdržati,
dojdohu vam brati i vojni i sini,
s njimi vitez zlatni ban Mikula Zrini,
da ovoj zidini sigetskoj pomogu,
na koju car čini zrvvit silu mnogu.
(*Vitezović*, 1684.)

ST:

Prijatelji sada više te ne brane,
 Gladni cervi kada kod tebe se rane:
 Puče zavez kruti od ljubavi prave,
 Tvoja žena šuti, niti tare glave.
 Sva rodbina tvoja veseli se dosta;
 Jere, svakom svoja strana blaga osta:
 (*J. Stojanović, 1794.*)

Kad Marul zapiva, svud pjesme zaore,
 Gdje Hrvat prebiva, uz gore i more,
 Ti, Marka ko diete, praćena vilama,
 Gleda si grad Spliete! radostnim suzama.
 (*Kukuljević, 1874.*)

JiS:

Ča nan sve ne priti (kâ da smo od juče)
 grst gusa i priti prirok pritač muče
 dokla išćeš kjuče ostaneš prez kuće
 o haruacchi puče ov haruacchi puče
 (*TP Marović, 1971.*)

Čarni kentauri z gora jesu sašli
 A brodi nam suri put mora odašli.
 Ma kade su zašli mi bitje i put mi?
 Prisluhnuti znaš li, pisniče, škrgutmi?
 (*A. Stamać, rođen 1939.*)

Blažen neka je kip, zamamit ki me zna,
 Blažen obraz ti lip i smih kim mene zva,
 Blažena glava tva, vitice zlačene.
 Blažena da si sva bo usliši mene.
 (*T. Maroević, r. 1941.*)

Bo si nas odijevo u halje ke nosin,
 Jerbo si nam pjevo, premda je svît osin!
 Sviro si na kôsin strunama na citri,
 I nogama bosin i s kosom ka vitri.
 (*L. Paljetak, r. 1943.*)

ST:

Tonko, misser mio, pitaš me kako noć
 trajem: spat bi' htio, ma san na oči doć
 ne može tog cić er s brda blizih vreba
 vele ljuta zvier šaljuć na nas s neba...
 (*L. Paljetak, 19. kolovoza, 1995.*)

Mirko Tomasović

THE TWO CHARACTERS OF MARULIĆ'S DODECASYLLABIC

Starting out from the assertion that Marulić's dodecasyllabic verse has not been specially studied, the author carries on with an analysis of double and quadruple rhymed dodecasyllabics. In double rhymed hexameters we have 23, and in quadruple rhymed hexameters we have 5 Marulić's poems. From the first group, the author particularly analyses *Prayer against the Turks*, and from the second *Judita* and *Suzana*. While the first form of the dodecasyllabic can be linked with the Old French alexandrine in the Venetian version, no express model has been found for the second. If it is not Marulić's own verse invention, then the Split maker certainly put his own mark on it, like Dante on the terza rima, Petrarch on the sonnet, and it was to function as the trademark of the tradition founded on Marulić's oeuvre and intertextual identifiability. Exhaustive analysis shows that Marulić's distribution of rhymes (even and diagonal) is of an exceptionally high level of rhyming skill, very hard to emulate. The end rhyme of the first couplet is transferred to the central position in the next couplet, there thus being a quadruple assonance achieved. This arrangement of the verse gives the poetic text a very particular and solemn significance, additional instruments of versification are bent, the metrical scale is raised to the highest level in Croatian poetry, one that was to be hard to come up to. The resonances of Marulić's dodecasyllabics are registered not only in the quadruple rhyme, but in the lexis, in the expression, as it were, right down to our days in the poems *Oproštaj (Farewell)* of Tin Ujević, in *Suprotiva (Against)* of Tonči Petrasov Marović; in *Svečana pjesma (Solemn poem)* of Tonko Maroević and *Marulić* by Ante Stamać. Marulić's dodecasyllabic banner flutters still today, then, at the end of this century. The two types of hexameter, the double and the quadruple rhymed, have cut a traditional groove that cannot be ignored, and constitute factors of the historical development of Croatian versification, have inspired contemporary poets. Thus it is necessary to know their metrical substance and the distinction between them at least at a primary level.